

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТУВАННЯ ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ

Глібко Сергій,

*кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків,
Науково-дослідний інститут правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук
України, ndipzir@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3398-9276>*

The author discusses the issues of changing the legal mechanism of currency regulation in connection with the enactment of the Law of Ukraine “On Currency and Currency Transactions”. It is important to maintain a balance between public and private interests, including in investment activities. The scientist drew attention to the introduced concepts of currency supervision, to certain norms that liberalize the legal regime of investing outside Ukraine.

Keywords: investing, currency supervision, property values, currency values.

Автором рассматриваются вопросы изменения правового механизма валютного регулирования в связи с введением в действие Закона Украины «О валюту и валютные операции». Актуальным является соблюдение равновесия между публичными и частными интересами в том числе в инвестиционной деятельности. Ученым было обращено внимание на введенные понятия валютного надзора, на отдельные нормы, либерализацию правовой режим инвестирования за пределы Украины.

Ключевые слова: инвестирование, валютный надзор, имущественные ценности, валютные ценности.

З введенням в дію 07.02.2019 р. Закону України «Про валюту та валютні операції» [1] (далі – Закон «Про валюту») змінюється механізм валютного регулювання, елементами якого є діяльність Національного банку України (далі – НБУ) та деяка діяльність Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), спрямовані на регламентацію здійснення валютних операцій (далі – в.о.) їх суб'єктами та уповноваженими установами. Хоча не відмічається і валютний нагляд, який розуміється як система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами в.о. та уповноваженими установами валютного законодавства.

Актуальним залишається питання додержання рівноваги між публічними інтересами та приватними, встановлення чіткого регулювання компетенції державних органів щодо здійснення ними нагляду у відповідних до закону випадках та недопущення порушення приватних інтересів при розрахунках у зовнішньоекономічній діяльності.[2, С. 816-825]

Найбільш суттєвими для суб'єктів господарювання є валютне регулювання щодо здійснення розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності та при інвестиційній діяльності.

При наявності визначених у ст. 2 Закону «Про валюту» принципів валютного регулювання та їх складових, серед яких, на наш погляд, найбільш значуща складова – «запровадження обмежень і заходів виключно з підстав та у порядку, визначених законом», а також обмеження строків запровадження заходів захисту та їх тимчасовість, а як гарантії свободи – здійснення в/о забезпечується шляхом дотримання принципів валютного регулювання.

Чинне законодавство здійснило заміну терміну «валютний контроль» на «валютний нагляд». З метою дослідження розмежування цих двох понять необхідно звернутися до правових наукових джерел. Так, Ж. В. Завальна та Старинський М. В. визначали валютний контроль як комплекс адміністративних заходів, розрахованих на прискорення валютних надходжень і на стримування вивезення валюти з країни, а також вид державного контролю, спрямований на забезпечення дотримання суб'єктами підприємницької діяльності та фізичними особами норм валютного законодавства при здійсненні в. о.[3, С. 158] В. Ф. Ебке під валютним контролем розуміє такі види обмеження як: обмеження поточних платежів, обмеження в «інтересах національної безпеки» та обмеження руху капіталів.[4, С.175-178] Доцільно зазначити, що необхідно відносити валютний нагляд до засобів банківського регулювання, що здійснюється НБУ на підставі ст. 66 Закону України «Про банки та банківську діяльність» (далі – Закон «Про банки») як адміністративне регулювання (нагляд за діяльністю банків)[5] Разом з тим, такий нагляд є складовою засобів регулювання грошово-кредитної політики, що узгоджується з положеннями ст. 10 ГК України та Закону України «Про Національний банк України».[6]

При визначенні співвідношення валютного регулювання найбільш поширених в.о. суб'єктів господарювання: розрахунків за товарними операціями у зовнішньоекономічній діяльності та фінансових послуг за участю суб'єктів валютних відносин, в тому числі інвестування за межі України, необхідно визначити особливості валютного регулювання та нагляду за кожною в. о.

Відповідно до ст. 11 Закону «Про валюту» валютний нагляд здійснюються органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду. Органами валютного нагляду є НБУ та Державна фіскальна служба України (далі – ДФС). Агентами валютного нагляду, підзвітними НБУ є уповноважені установи, до яких на підставі ст. 1 Закону «Про валюту» відносяться банки і небанківські фінансові установи, оператори поштового зв'язку, які мають відповідну ліцензію НБУ.

Не розглядаючи в повному обсязі правовий механізм валютного регулювання та контролю необхідно зупинитись на найбільш актуальному питанні для резидентів, в тому числі підприємців України, яким є інвестування за межі України.

При наявності певного переліку компетенції органів валютного регулювання та нагляду необхідно відмітити як позитивний момент визначення та виокремлення в компетенції НБУ категорій «заходів захисту». Фактично ними вирішуються проблеми прийняття НБУ рішень при фінансових кризах та в інших випадках загроз фінансовій системі України. Тобто, ст. 12 Закону «Про валюту» передбачено перелік повноважень НБУ та процедуру введення заходів захисту, що вирішило проблеми перевищення НБУ повноважень при їх невідповідності в кризах.

Серед названих заходів захисту до ключових у валютному регулюванні необхідно віднести обов'язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті у межах, передбачених нормативно-правовими актами Національного банку України; встановлення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; та частково встановлення особливостей здійснення операцій, пов'язаних із рухом капіталу.

Заслужує на увагу чітке регулювання інформаційної складової в.о. в частині інвестування за межі України:

1. Уповноважені установи зобов'язані надавати НБУ інформацію про в/о, що здійснюються суб'єктами валютних операцій через ці установи (ст. 10 Закону «Про валюту»)

2. Суб'єкти валютних операцій надають інформацію про ці операції уповноваженим установам, через які здійснюються ці операції (ст. 10 Закону «Про валюту»)

3. Зміст та порядок звітності за в.о. визначає НБУ (ст. 10 Закону «Про валюту»)

4. Уповноважені установи здійснюють безпосередній нагляд за валютними операціями (крім пов'язаних з експортом та імпортом товару на суму, меншою установлену для обов'язкового фінансового моніторингу, яка більше або дорівнює сумі 150 000 гривень (згідно ст. 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»)

5. Агенти валютного нагляду мають право вимагати документи, пов'язані зі здійсненням в.о. у визначений строк у суб'єктів в.о., які зобов'язані виконати цю вимогу.

6. Органи валютного нагляду мають право проводити перевірки з питань дотримання вимог валютного законодавства, а уповноважені установи та інші особи, які перевіряються, зобов'язані виконати вимоги в порядку, формі та за змістом відповідно до ст. 11 Закону «Про валюту».

7. Агент валютного нагляду зобов'язаний інформувати орган валютного нагляду порушення суб'єктом в.о. валютного законодавства.

У сфері розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів НБУ вправі встановлювати граничні строки розрахунків, а винятки, особливості запровадження цього заходу для окремих товарів та галузей економіки за поданням КМУ. Також НБУ вправі встановлювати мінімальні граничні суми операцій з експорту та імпорту. На наш погляд, у зв'язку з відсутністю нормативної невизначеності на рівні закону, не можна віднести до позитивного моменту відсутність в Законі «Про валюту» правового механізму причинно-наслідкового

обґрунтування прийняття названого заходу та його елементів, а передання цього питання до компетенції НБУ.

Граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів становлять 365 календарних днів, але не поширюється на суми, менші, ніж 150 000 гривень, яка є мінімальним розміром для здійснення обов'язкового фінансового моніторингу.

Щодо розуміння інвестицій за кордон, то, нажаль, цей термін надається тільки в аспекті визначення валютного нагляду в Положенні про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті, затверджену ПП НБУ від 02.01.2019 № 5 (далі- «Положення про заходи захисту»). Такою інвестицією вважається валютна операція, яка передбачає вкладення резидентами валютних цінностей в об'єкти інвестицій за кордон з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. У зв'язку з цим, об'єкти інвестицій та види інвестицій для резидентів України залишаються на підставі Закону України «Про інвестиційну діяльність». Відповідно до статей 1, 4 цього Закону інвестиціями є кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності; а об'єктами інвестування може бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Разом з тим, суттєво на сутність цих категорій впливає наявність в інвестиційних відносинах іноземного елемента, який, наприклад, враховується в Україні на підставі Закону України «Про міжнародне приватне право».

Традиційно здійснюється поділ при регулюванні режиму інвестування валютних цінностей та майна за межі України. Деякі об'єкти

інвестування, що відносяться до валютних операцій, та операції, пов'язані з інвестуванням, режим яких спеціально врегульовано у валютному законодавстві, визначені в оновлених нормативно-правових актах.

Відповідно до п. 12 розділу I Положення про заходи захисту:

1. Банку забороняється здійснювати валютні операції з переказу іноземної валюти/гривні при здійсненні інвестицій закордон шляхом купівлі цінних паперів іноземного емітента, за виключеннями:

1) придбання цінних паперів, іноземні емітенти яких мають офіційну рейтингову оцінку, не нижчу, ніж інвестиційний клас, підтверджену в бюлетені щонайменше двох провідних світових рейтингових компаній (Fitch Ratings, Standard&Poor's, Moody's) на дату придбання банком цих цінних паперів;

2) придбання боргових цінних паперів, що були випущені за кордоном з метою фінансування кредиту (позики), наданого(ої) нерезидентом цьому банку.

2. Згідно п. 121 розділу I положення про заходи захисту банку йому забороняється переказувати іноземні валюти/гривні для придбання ним облігацій зовнішніх державних позик України.

3. Згідно з п. 141, 142 розділу I банкам забороняється купувати безготівкову іноземну валюту за дорученням/заявою клієнтів-резидентів з метою розміщення коштів на вкладному (депозитному) рахунку в банку та/або на рахунку за кордоном в іноземній фінансовій установі.

Така заборона, передбачена в пункті 141 розділу I цього Положення, не поширюється на операції: фізичних осіб з купівлі іноземної валюти з метою розміщення коштів на власних рахунках за кордоном; фізичних осіб з купівлі іноземної валюти в незначному розмірі; юридичних осіб/фізичних осіб-підприємців з купівлі іноземної валюти з метою розміщення коштів на власних рахунках за кордоном, що обумовлено необхідністю утримання власних відокремлених підрозділів за кордоном та/або виконання зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами.

4. Резидентам забороняється перераховувати іноземну валюту на власні рахунки/на користь нерезидентів, які знаходяться/мають

реєстрацію у визначених законодавством України офшорних зонах, державі-агресорі та в державах, що неналежним чином здійснюють фінансовий моніторинг (п. п. 143, 144, 145 Положення про заходи захисту).

5. Банкам надання банком нерезиденту коштів у гривнях на цілі придбання цим нерезидентом облігацій внутрішньої державної позики України із строком повернення таких коштів банку не пізніше 14 робочих днів з дня надання коштів у гривнях.

6. Фізичній особі-резиденту дозволяється здійснювати валютні операції з переказу коштів з України/на поточні рахунки нерезидентів - юридичних осіб, відкриті в Україні (крім інвестиційних рахунків), з метою виконання власних зобов'язань перед нерезидентом за договором страхування життя/зі здійснення інвестиції за кордон/ розміщення коштів на власному рахунку за межами України/надання нерезиденту позики (поворотної фінансової допомоги) в іноземній валюті протягом календарного року на загальну суму, що не має перевищувати в сукупності 50 000 євро включно (еквівалент цієї суми в іншій іноземній валюті/гривні за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату здійснення відповідної операції).

Ліміт, передбачений в абзаці першому пункту 88 розділу IX цього Положення, поширюється на валютні операції фізичних осіб за умови, що ці операції здійснюються фізичними особами для власних потреб та не пов'язані з їх підприємницькою діяльністю.

7. Резиденту (юридичній особі/фізичній особі-підприємцю) дозволяється здійснювати валютні операції з метою здійснення його господарської діяльності з переказу коштів з України/на поточні рахунки нерезидентів - юридичних осіб, відкриті в Україні (крім інвестиційних рахунків), включаючи переказ коштів з метою придбання резидентом цінних паперів іноземного емітента, облігацій зовнішньої державної позики України, протягом календарного року на загальну суму, що не має перевищувати в сукупності 2 000 000 євро включно (еквівалент цієї суми в іншій іноземній валюті/гривні за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату здійснення відповідної операції).

Ліміт, передбачений у пункті 89 розділу IX цього Положення, не поширюється на такі операції резидентів (юридичних осіб/фізичних осіб-підприємців) в банках: за поточними рахунками в іноземній валюті суб'єктів господарювання - резидентів (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців) здійснюються операції, що не суперечать вимогам законодавства України, включаючи: із здійснення іноземних інвестицій, повернення іноземних інвестицій, а також доходів, прибутків, інших коштів, одержаних від інвестиційної діяльності. Здійснення таких операцій з використанням електронного платіжного засобу забороняється; із переказу коштів, що стосуються ведення спільної інвестиційної діяльності за участю нерезидента-інвестора без створення юридичної особи (переказані з рахунку для ведення спільної інвестиційної діяльності в разі припинення спільної діяльності/переказу на такий рахунок).

У зв'язку зі значною плинністю законів, що регулюють валютні операції залишаються неприведеними до Закону «Про валюту» деякі нормативно-правові акти. А саме, з відміною Указів Президента України «Про інвестування майнових цінностей резидентами за межами України» та «Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами» припинено декларування та ліцензування інвестування майнових цінностей за межі України. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення резидентами майнових інвестицій за межами України і Положення про порядок контролю та звітності щодо використання майнових цінностей, які інвестуються за межами України» від 19 лютого 1996 року № 229 та Наказ про порядок прийняття та розгляду Міністерством економічного розвитку і торгівлі України документів для отримання індивідуальних ліцензій на здійснення резидентами майнових інвестицій за межами України», затверджений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України від 7 листопада 2000 року № 240 на цей час не відмінені, але не можуть застосовуватися. У зв'язку з цим, декларування резидентами України валютних цінностей та майнових цінностей до визначення спеціального порядку здійснюється тільки у порядку декларування доходів відповідно до Податкового кодексу України.

Висновок. Зміни в правовому регулюванні інвестування за межі України свідчать про більш зважений підхід законодавця щодо визначення місця економіки України в міжнародних відносинах та розуміння необхідності участі резидентів України в міжнародних інвестиційних процесах.

Список використаної літератури та інших джерел

1. Про валюту та валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2018, № 30, ст. 239.
2. Глібко С. В. Принципи правового регулювання розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності. *Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики: матеріали науково-практичної конференції (29–30 квітня 2004 року, м. Харків)*. Київ, 2004. 908 с. С. 816–825.
3. Завальна Ж. В., Старинський М. В. Валютне право України: навчальний посібник. 2-е видання, перероб. і допов. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 384 с. С. 158.
4. Эбке В. Международное валютное право: пер. з нем. Москва: Международ. отношения. 197 336 с.
5. Глібко С. в. Визначення правових засобів регулювання Національним банком України банківської діяльності. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Вип. 18. 2009. С. 97–106.
6. Глібко С. В. Вплив правових засобів грошово-кредитної політики Національного банку України на банківську діяльність. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 105 С. 144–154.